

170 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ВАСИЛ ЛЕВСКИ ВРЕМЕТО Е В НАС И НИЕ СМЕ ВЪВ ВРЕМЕТО

ЛОРА ВЛАДИМИРОВА

Всяко докосване до личността на Апостола неминуемо ни изправя пред поредица от познатите въпроси: защо Левски е кумир на нацията, как миналото и настоящето не хвърлят върху неговия образ поне малка сянка на съмнение, на лек скептицизъм към историческото му величие?

И още - имаме ли моралното право да се наречем негови наследници? Техните отговори не могат да тръгнат само от еднозначната представа за Дякона като човек, недомогащ се до нищо в живота, освен до революцията, до освобождението на българския народ. Не са достатъчни за едно начално обяснение дори и прочутите му думи в писмото до Панайот Хитов от 1868 година: „Ако спечеля, печели цял народ, ако загубя - губя само мене си.“ Тези думи разкриват най-вече основанията Левски да бъде наречен Апостола - човек, чиято нравствена сила се състои в това да дава, без да чака почести, власт, слава, пари... Негов кумир е отечеството - независимо от робската българска неволя, независимо от угасналото в средновековното минало българско държавно величие. Целият живот на Левски е подчинен на бъдещето на свободна България, пронизан е от вярата в нейните добри бъднини като държава и нация. За тази вяра четем в написаната през 1871 година „Нареда на работниците за освобождение на българския народ“. Точно и убедително в нея са очертани контурите на онези обществени отношения, които трябва да възтържествуват в освободеното отечество.

НЕГОВ КУМИР Е ОТЕЧЕСТВОТО

Левски мечтае за един свят, в който неравенството и потъпкването на човешкото достойнство ще бъдат погребани завинаги, за да сторят път на демокрацията, хуманизма и рационалното начало. Под пепелта на Османската империя трябва да израсне една хармонична държава, с точно разпределени функции между законодателната и изпълнителната власт, подчинена на принципите за пълно равенство между всички. Левски пише: „С една обща революция да се направи коренно преобразование на сегашната държавна деспотско-тиранска система и да се замени с демократическа република (народно управление). Да се издигне храм на истината и правата свобода, а турският чорбаджилък да даде място на съгласието, братството и съвършенното равенство между всички народности. Българи, турци, евреи и пр. ще бъдат равноправни във всяко отношение: било във вяра, било в народност, било в гражданско отношение, било в каквото и да било. Всички ще спадат под един общ закон, който по вишегласие на всички народности ще се изработи...“ Тъкмо поради това Левски непрекъснато воюва за самостоятелно идейно и тактическо развитие на националноосвободителното движение, за издигане на неговата роля като независим фактор в Балканския югоизток, за превръщането му в реална и дистанцирана от чуждите доможания сила.

МЯСТО ВЪВ ВРЕМЕТО

Дяконът разбира ритъма на историята не само с гениалната си фраза: „Ако е за България, то времето е в нас и ние сме във времето, то нас обръща и ний него обръщаме“. Той отправя поглед към бъдещите задачи, над които си струва да се замислим и днес. С отмерена политическа и човешка мъдрост Левски пробужда хората от унеса на апатията, защото изпреварва времето си и носи в личността на големия поборник много отрицания - на робското примирение, на четническото минало в националноосвободителните борби, на безперспективното в психиката на един народ, възправил се да отвоюва собствена държава и достойно име. Той се стреми към верни прозрения за историческия смисъл на епохата и така стига до известния връх на споменатата по-горе мисъл, която отрежда на обществено извисения човек място във времето и на времето - в него. На тази стихийно изразена диалектика днес може да завиди всеки. Тя разкрива и друга страна от духовния облик на мислителя и организатора на националната революция - неговата принадлежност към общочовешката мисловност, както и връзката между материя-

листическата философия на 19 век и националната самобитност на българското духовно движение. Нещо повече - тази мисъл е общочовешка, универсална повеля да не се бяга от проблемите на живота, защото в противен случай ще се окажем излишни в него и за него.

Левски никога не е брулен от променливите ветрове на настоящето, не е деформиран от политическата конюнктура, от повече или по-малко субективно историографско виждане. Върху него времето не налага отпечатъка на забравата, той винаги вписва и ще вписва своя светоглед в мисловния човешки прогрес. Той е и личност, която винаги може да раздвижи мъдрите води на историческия спомен. Неговите разбирания за същността на българската национална революция, „обща, морална и с оръжие“, за бъдещето на отечеството, за ролята на обикновенния българин в създанието на свободната държавност са непреходни идейни послания от Възраждането до духовните категории на времето, в което живеем. Той сякаш подканва българина да не остава в сковаващата рамка на националната ограниченост, да подхранва в себе си уважение и толерантност към другите народи, да не слага знак на равенство между социални и национални различия. Заедно с това учи следовниците да се вглеждат в българския народ, да търсят историческата истина за него - с цялата й противоречивост, сложност и богатство. И в това също е величието на Левски - най-чистата и последователна във възрожденския порив към свобода личност, побрала в себе си и гордостта на един народ, и неговото страдание, и неговото безсмъртие. ■

НЯМА ГИ ВЕЧЕ ДЯДО ВАЗОВ И ДЯДО МЪРКВИЧКА ДА СЕ ХВАНАТ ПОД РЪКА

В редакцията получихме писмо от г-жа Надя Лукашова от Прага. Благодарим ѝ за интересното мнение. В отговор можем да кажем, че на страниците на списание „Българи“ сме публикували неведнъж статии не само за „българските чехи“, но и за „чешките българи“: „148 години от рождението на Константин Иречек“ (4/2002 г.), „В началото бе Морфова“ (7-8/2003), интервю с доц. Константин Трошев, председател на „Дружеството за българо-чешко и словашко приятелство“ във Варна (9/2003), „Bulharští operní pěvci v Praze. Nezapomenutelná Christina Morfova“ (9/2003), „Братята Шкорпил – основоположници на българската археология“ (3-4/2005), „Иржи (Георги) Прошек. Чешкият приятел на Васил Левски“ (1/2006), „България в кореспонденцията на Константин Иречек“ (5-6/2006) и др. Тъй като смятаме, че писмото на г-жа Лукашова съдържа ценна информация за българо-чешките взаимоотношения публикуваме по-голяма част от него, като пропускаме началото, в което има критики, които не се отнасят до нашето списание.

Уважаеми редактори,

Не съм чела всичките ваши предишни броеве, но ми направи впечатление, че в тези броеве, които съм прегледала, никъде не става дума за тези чехи – млади хора, привърженици на младочешкото движение за борбата за свобода, тръгнаха да помагат на новоосвободена България, да издигнат просветната дейност, да създадат промишленост, да подпомагат развитието на земеделието, видове занаяти, търговия, банково дело и т.н. Само в списание „Българи“ се пише за д-р Константин Иречек... Направи ми впечатление – добро, че списание „Българи“ е някак по-младежко, от него вее пободър дух... Вмъквайте, ако е възможно, във всеки брой по някоя статия, макар и кратка, касаеща миналото – спомен за забравените „български чехи“, посветили живота си самоотвержено на България! Помислете! Затова ще се върна към това отдавна минало време, още преди и след освобождението на България от турско робство. Преди Освобождението в Чехия се създава нелегален съюз „Побратим“, който прераства и вече официално е регистриран от Ян Мърквичка като „Българска седянка“, а впоследствие става „Българо-чешка взаимност“. Там членуват чехи като Ян Мърквичка, Карел Лукаш, Вацлав Стрибърни, братята Шкорпил, Шак и др., както и български студенти в Чехия, които по-късно стават изтъкнати учени като проф. Шишманов, проф. Златарски, проф. Йоцов, Васил Атанасов, Люба Сплиткова-Касърова, Дора Габе и други техни чешки и български приятели и състуденти. По покана на Българското правителство и Министерството на просвещението идва цяла плеяда млади чешки ентузиастични в България (София) и Източна Румелия (Пловдив, Сливен, Хасково) – учители, занаятчии, лютиери, специалисти, които създават промишленост, развиват земеделието, създават захарна индустрия и т.н., както вече по-горе споменах...

Един от първите е Б. Прошек – идва още при строежа на Хиршовата железница, по-късно е основоположник на бирената фабрика „Прошеково пиво“ в София, създава печатница – под негово ръководство и това на Ян Кандела същата става Държавна печатница. В България идва и Богдана Ираскова-Хитова – учителка. На паметника на „Първата пушка“ в Копривница стои името на чех –

четник Тиханек: Йосиф Буреш – фотограф – по време на войната прави снимки при боевете на връх Шипка. Буреш остава в България и неговите синове работят за отечеството – проф. Ян Буреш става изтъкнат учен, основател на Естествоисторическия музей, а брат му Йосиф Буреш е основоположник на спортното дружество „Юнак“ по подобие на Тиршовия „Сокол“. По покана на правителството идва г-н Константин Иречек, който първо е главен секретар на Министерството на просвещението и впоследствие е министър на просвещението; идват създателите на законите и на българската конституция Бернкопф в Източна Румелия и граф Турнтаксис в София; идват учителите по математика, дескриптивна геометрия, техническо чертане Шоурек (по-късно професор в Софийския университет), Шак, Сплитек. Вацлав Стрибърни (агроном и ботаник) и неговите пет сина работят в България. Лудвиг Лукаш е учител по физика и химия, братята Карел и Херменегилд Шкорпил – археолози, които разкриват старата българска столица Плиска. Франц Милде има пивоварна фабрика в Шумен. Идват художниците Ян Мърквичка, Ярослав Вешин, Вохоч, Ото Хоржейши, арх. Колар; Йозеф Хохола е капелмайстор... Създават се първите учебници по български език, математика, физика, химия, учебници по френски и немски езици, ръководства... Всички тези просветители оставят дълбока и трайна следа в България. Поетесата Люба Сплиткова-Касърова взема дейно участие в дружество „Българо-чехословашка взаимност“, превежда Елишка Краснохорска, Каролина Светла, Мария Малиржова и др. и за нейната преводаческа и патриотична дейност е наградена през 1937 г. с чешкия

орден „Белият лъв“. Нейната сестра Олга Сплиткова-Лукаш превежда „Бабичка“ от Божена Немцова – първия и единствен превод на български език на тази книга. Заедно с Мария Шкорпилова-Михайлова превеждат детската книга „Броучици“ („Светулковци“) и я подаряват на едно сиропиталище. Нека не забравяме и големия принос на българския славеи Христина Морфова-Лукаш за побратимяването на двата народа, нейната културна и патриотична дейност. На 26.06.1917 г. на оперното представление „Либуше“ в Народния театър в Прага Морфова след последните думи на арията на Либуше „můj drahý národ český neskoná, on rekla hrůzy slavně překona! ...“, заедно със станалата на крака публика, запява забранения химн „Kde domov můj?“ Акламираят я, полицията е на крак, но Морфова не се предава. Има още много имена, потомците на тези хора са се пръснали по света. Но моята цел е в момента да ви хвърля едно предизвикателство, да предприемете нещо за популяризиране на историята, свързана с чехи и българи от Освобождението насам и тези връзки да не се изопачават. Предизвикайте и българската страна да вземе участие – нека вашите потомци да научат, да се запознаят с дейността и то дейност разностранна, разнородна на „българските чехи“. Освен това в Чешкия културен център в София има нов директор г-н Михаел Поспишил, който смятам, че ще подаде ръка за сътрудничество и така ще се създадат прекрасни взаимоотношения. Нека от страниците на вашите списания да лъха родолюбие и минало, което не трябва да се забравя, защото върху миналото се гради настоящето (и бъдещето), а няма ги вече дядо Вазов и дядо Мърквичка да се хванат под ръка, да се разхождат из софийските улици и единият да напише нова „Епопея на забравените“, а другият да я нарисува. Пожелавам ви много творчески успехи и ще ми бъде много приятно да науча, че сте постигнали някакво обединение между всички дружества, да бъдете под едно име, да бъдете една действително „Българска културно-просветна организация“, нова „Българско-чешка взаимност“.

С най-добри пожелания

Надя Лукашова

